

Črtice.

Spisala Zofka Kvedrova.

I.

Govorili smo nekoč o velikem tujem mestu, središču lepih umetnosti, ki je znano celemu kulturnemu svetu.

Poljaki in Čehi so sedeli okrog mize in pripovedovali o nadarjenih svojcih, ki so živeli tam v tujem mestu v slavo in čast svojega rodu.

In takrat sem se oglasila tudi jaz: »I eden naših živi tam. Slavljen in priznan je in njegove slike so med najboljšimi po izložbah. Poznate ga, zakaj ni mogoče, da bi poznali to mesto, a ne vedeli o njegovem imenu.«

»Kako se imenuje?«

Z zadoščenjem sem rekla njegovo ime.

»Velik umetnik je!« so vzkliknili.

Ali nekdo se je začudil: »On je vaš rojak, Slovenec?! Tega nisem vedel!«

In takrat so se vsi spogledali in se čudili: »V resnici, tega nismo vedeli! Govorili smo ž njim, dobro smo ga poznali, ali to slišimo danes prvič, da je Slovenec. Slišali smo pač, da je Avstrijanec, ali da je Slovan, Slovenec, to nam ni bilo znano.«

Obmolknili so, a meni je bilo mučno.

Doma smo se ponašali ž njim, a glej, zunaj v svetu ne ve nihče, da je naš; ne ve nihče, da je naš, ker on molči in nikomur ne reče: »Tam ono maloštevilno ljudstvo med gorami na jugu je moje, jaz sem njegov sin, sin tega malega, tlačenege naroda.«

In dolgo nisem mogla zaspati oni večer.

Toliko imamo talentov, nadarjenih umetnikov, a razkropljeni so po svetu kakor pest pepela, ki ga raznesejo vetrovi na vse strani. Utonejo v tujini, v mrzli in trdi tujini, a domovina ne ve o tem, ne zaplaka nad svojimi sinovi, ki so jih pomandrali v cvetju in mladosti tuje pete. Samo, če kdaj kateri zmaga, če se izvije iz krutih rok bede do zmagoslavnega vrha slave in priznanja, takrat se spomni domovina in kliče: »To je bil moj sin!« —

Ta je bil njen sin, a ni več! Prerevna je bila, da bi mu bila dala kruha, ko jo je prosil, in zdaj je ne pozna več! Odšel je in tuja krušna mati mu je dajala jesti, tuja mati ga je odgajala s trdo

roko in brez ljubezni. Ali bil je vendar kruh, ki mu ga je dajala, kruh potreben za življenje. In zato ji je dal sad svojega življenja, sad svojega dela in svoje duše, in zdaj se ona, tujinka, ponaša z njegovo slavo.

Morda se spomni on kdaj daljne domovine, spomni se, kakor se spomni razvajeni rejenec visoke, bogate gospode svoje matere delavke. V beli palači se spomni rejenec svoje prave matere, ki ga je pred davnimi leti dala bogatim, tujim imenitnikom, da ga odgoje v večjo srečo, nego bi ga mogla odgojiti ona, uboga delavka in beračica. In pošlje ji daleč v zagorsko vas bogat dar, da ne bi stradala in trpela pomanjkanja. Kraljevski se zdi materi ta dar, a on potroši toliko v dveh mesecih za smodke in cveticel . . .

Take misli sem imela tedaj pozno v noč.

Na izložbi slovenskih umetnikov sem videla neveliko sliko: tiho in melanholično pokrajino naše domovine. Slika je bila krasna, prepojena s pravo aristokratsko umetnostjo velike duše.

Pogledala sem, kdo je avtor te lepe slike.

In čitala sem ime umetnika, rojenega Slovenca, slavljenega v velikem tujem mestu, njega, o katerem smo govorili tistega dneve večera . . .

Spomnil se je svoje matere . . .

II.

Vsako leto se oblecite v črnino najlepši dan, ko je polno rdečega makovega cvetja v zlatem žitu, ko so naši gozdovi zeleni in dehteči, ko se naše vasi belé v solnčnem žaru, ko je nebo modro in neizmerno! Takrat, ko je vse lepo in krasno in srečno in ko vam hoče srce vriskati od veselja, tisti dan se oblecite v črnino vsi, ki ste slovenskega rodu in ga še niste pozabili! In zapojte žalostinke, da bodo kakor orkan zagrmele proti visokemu obnebju! In popadajte na kolena in žalujte! In vaš miserere naj bo glasnejši in močnejši nego molitve vseh kristjanskih cerkev na praznik mrtvih. Narod umira ob mejah, naš narod! Po Koroški in Štajerski in Primorski in po vseh naših deželah. Tujinstvo ga gonobi kakor strupena kužna bolezen. Kakor valovi se zgrinja tujina na nas in vsako leto umiramo na stotine in tisoče. Vsaka ribiška vas praznuje vsako leto spomin onih, ki so med letom za vse veke izginili na širokem morju. Vsaka družina obhaja v črnini smrtni dan očeta, matere, sina, hčere. Naš narod spi in ne ve, kdaj so se mu izgubile stotine izpod

okrilja. Vsako leto se kopljejo grobovi, žalostni grobovi naših bratov, in na tisoče grobov je pripravljenih za nas proti severu in jugu, okroginokrog. A mi niti ne vzkliknemo, ne žalujemo in ne dvignemo pesti v kletev nad grobovi.

Vsako leto se oblecite v črnino najlepši dan, vsi, ki ste slovenskega rodu! In zapojte žalostinke nad našimi grobovi, da bodo grmele do neba, in dvignite pesti v mogočno kletev nad mrtvimi našega rodu, da bo donela preko naših mej v obraz naših vragov!

III.

Megla je ležala po ulicah. Ni bilo solnca, ki bi razširjalo mir in veselje. In še pustejši mi je postalo v duši. Morile so me skrbi za kruh in stan, dušile so vse načrte, vse misli v moji glavi. Mučni notranji nemir me je razjedal že tedne in vedno je še rastel in mi zatiral vse veselo, sveže ustvarjanje. In toliko načrtov, toliko novih idej je prihajalo vsak hip in izginjevalo, predno so se mi vtisnile v dušo. In nisem si jih mogla osvojiti, umikale so se mi kakor prazne sence v noči. Nekaj težkega mi je ležalo na ramah, da sem hodila upognjena.

Srečal me je znanec. Vzravnala sem se.

»Kako vam je?«

»Slabo, jako slabo,« sem odgovorila v smehu, ali oči so se mi orosile trpkosti.

»Ah, pozna se vam,« se je smejal. »Oči se vam svetijo od zadovoljstva — in danes je megla! Kako imate srečen temperament, vreden zavidanja.«

In še enkrat sem se zasmejala, ko sva se razšla.

Zmučena in žalostna sem prišla domov. Bilo je pod večer in bila sem lačna, kajti samo malo kave sem pila opoldne. Ali nisem imela niti krajcarja v žepu. Na mizi je stal lonček mleka in košček kruha je ležal poleg. Moja mala je zavriskala, ko sem vstopila v sobo.

»Mam mami rada!« mi je zatrjevala in me poljubovala, ko sem se sklonila k njej.

Potem mi je prinesla pismo, ki je ležalo med njenimi igračami.

»To je mamino! Dal listonoš.«

Vzela sem pismo, in sedla, mala mi je sama zlezla v naročje in skupaj z menoj je gledala v list.

»Piše,« je konstatirala modro.

»Ljudje te ogovarjajo,« mi je pisala znanka. In zopet sem se nasmehnila kakor prej na ulici. Nehote so se mi zasolzile oči. Boli, ako te ogovarjajo oni, ki te poznajo, — ki bi te čislali, ako bi bili pošteni sami pred seboj.

»Ne jokaj, mami!« me je tolažila moja mala in srce mi je za-trepetalo v sreči.

Tako majhna je moja dušica, dekličica, ali vidi in čuti, kadar se mi zakale oči.

In potem sve večerjali. Mleko in kruh je bilo moje male. Ali ona je z drobnimi prstiči odščipavala kruh in dajala tudi meni, da jem. Ko se je prvokrat oddahnila, ko je pila mleko, mi je ponudila: »Češ, mamino?« Ali kako bi ji mogla izpiti njeno večerjo . . . Vendar je pustila par kapljic mleka v lončku: »To je mamino!« Ovlažila sem si usta . . .

Moja mala je šla spat. Zunaj je nastala noč, ali jaz sem še vedno sedela pri oknu in gledala na pusto, ozko dvorišče. V uma-zani hiši nasproti so se vžigale luči, ali jaz sem ostala v temi. Čemu, da prižigam? Sedela bi pozno v noč pri mizi nad papirjem s peresom v roki, ali ničesar, ničesar bi ne napisala. Vzdiha-la bi od nemira, črne misli bi odgnale poslednjo možnost za delo in vedno bolj bi se me pollaščalo ono grozno čuvstvo, katerega se toliko bojim: ne-vera v sebe, obupavanje nad svojimi močmi, nad svojo zmožnostjo, nad svojim talentom . . . In to je strašno! Nikoli ničesar ne dosežeš, nikoli ne dosežeš cilja, nikoli ne ustvariš dela, o katerim sanjariš, ne napišeš knjige, o kateri bi dejala v svoji duši: zadovoljna sem, srečna in ponosna nad tem delom!

In vedno bolj se je zgoščala noč in ura je minevala za uro. Lačna sem sedela pri oknu, v skrbeh nad jutrajšnjim dnevom, ogo-varjana, žalostna, nezmožna za dela in ustvarjanje, po katerem sem toliko hrepenela. Neizmerna grenkost mi je napolnjevala dušo, topo so mi strmele oči v noč, bilo mi je prebridko in pretežko, da bi imela solze.

Tedaj je zazvenel srebrn smeh po sobi.

Ali ste slišali kdaj smejati se otroka v snu? — Ni sladkej-šega zvoka!

Moja mala se je smejala veselo, prisrčno in ta sladki, nedolžni smeh mi je hipoma pretresel dušo kakor raj-ska godba.

Iz posteljice, je donelo med srebrnim zvonkljanjem tega gan-ljivega otroškega smeha polglasno šepetanje: »Mami, manimo, mam rada! Zelo rada, mami!« In zopet smeh in tiho . . .

Vstala sem. Pozabila sem na glad in na skrbi in na težke misli. In visoko sem se vzravnala. Česa mi manjka? — Malo denarja! Zato vse skrbi, zato vse zdvajanje, zato ta topost in ves nemir, ki mi goni vse misli iz glave, ki mi niči zaupanje v se! Saj sem srečna! Ali ni to smešno: malo denarja! Ah, dokler je samo to, sem srečna! Težki dnevi morajo biti, ali minejo! Zakaj srečna sem! Pozabila sem na svojo srečo od skrbi. Ah, ko bi ne bila srečna, ne otresla bi se jih nikoli, zadušile bi me! Ali moja sreča se me dotakne in vse težko in bridko izgine kakor mučen sen. Zopet verujem v svojo moč, v svojo zmožnost in v svojo voljo in vem, da ne omagam pred ciljem!

Oddihnila sem se globoko, nažgala luč in napisala to črtico.

Prijatelji.

Gostijo priredil godovno je knez.
 Žvenkljanje je čašic zvenelo
 med družbo gosposko veselo
 in strune ubrane donele so vmes.
 To slastno je bilo veselje.

Dva žepa priboril si smodk je baron,
 grofiči so jeli in pili
 in radosti vsi se svetili.
 Zakaj ne, ko vse je na mizi zastonj
 in redko tak dan se praznuje.

Za govorom govor se dolg je vrstil.
 Časteč in slaveč velikaša,
 kar venomer pela je čaša.
 Godovniku hlinjeno vsak je kadil
 in dela proslavljal njegova.

»Knez mili, presvetli naš častni meščan,
 oj, biser Ti našega mesta,
 vsa družba se klanja Ti zvesta|«
 je s hripavim glasom besedil župan
 pa pot si obrisal raz čelo.

Črtice.

Spisala Zofka Kvedrova.

IV.

Moja mala stoji v kotu.

Kadar jo kaznujem ali kadar je žalostna, pa gre v kot. Majhen kotichek je to med omaro in zidom, prav kakor pripravljen za njeno malo, drobno osebito.

In tiho me gleda od tam.

Spočetka niti ne opazim. Pišem zatopljena v misli, kakor da je ni niti v sobi. Ali njene oči, te velike, tople, temnomodre oči, me gledajo brez prestanka. Zganem se. In zdaj šele jo opazim. Velike solze ji vise na onih njenih krasnih, dolgih trepalnicah, rožasto lice je še mokro, a male, sladke ustnice so rdeče, stisnjene v žalobi.

Nekaj me prešine in zardim. In hipoma me je sram pred temi pametnimi, lepimi očmi.

Pred četrto ure je bilo. Pisala sem. Ona je prišla k meni, hotela je, da jo poljubim. Poljubila sem jo površno in v naglici. Odšla je, ali takoj se je vrnila. In zopet sem jo morala poljubiti. Storila sem to, ali nevoljna, da me moti.

»Ravno čas imam za to!« sem vzkliknila.

Igrala se je nekaj časa, a kmalu je bila zopet pri meni.

»Mama!«

»Kaj?«

»Mama rada!«

»Eh, pusti me! Mama mora pisati!«

»Mama!«

Nisem je hotela slišati. Ali ni se dala odgnati. Potezala me je k sebi in z roko me je izkušala pogladiti po obrazu. To me je razjezilo.

»Če ima človek kdaj mir! Na, tukaj imaš!« In udarila sem jo po roki.

Nič ni zajokala, samo odšla je in jaz se dalje nisem zmenila zanjo.

Ali ti žgoči pogledi so me predramili. Žalostni so bili ti otroški pogledi in očitajoči.

In sramovala sem se hipoma.

Še zdaj je bila njena ročica rdeča. A iz njenih mokrih, velikih oči me je gledala ta njena dveletna, nežna, uplašena dušica z nekim žalostnim začudenjem, očitajoče in vprašujoče.

Zakesalo se mi je v srce in zbolelo me je v prsih. Žal se mi je storilo nad njo. Pokleknila sem k njej in poljubila to mehko, malo, rdečo ročico, kajti bilo mi je, kakor da sem jo oskrunila s svojim nepravičnim udarcem.

Kako je možno udariti tako milo, otroško ročico iz jeze, iz nizke, slepe strasti?! Taka majhna, nežna ročica, ustvarjena, da se je človek veseli, da jo ljubi in boža!

»Ti moja mala, odpusti mi! Odpusti, da sem tako brezčutno ranila tvojo nežno, mlado dušico!«

Govorila sem ji te in še druge besede. Ni razumela mojih izbranih izrazov, ona, dveletna; ali moja čuvstva je razumela. In ko sem ji dejala, kesaje se in žalostna nad seboj: »Mama ni dobra!« mi je odgovorila hipoma in radostno: »Mama je dobra!« in se me prisrčno oklenila okrog vratu. Iz njenih toplih, lepih oči je izginila vsa žalost in vsi očitki in sama ljubezen mi je sijala iz njih.

Otroci odpuščajo lahko in z vsem svojim bitjem. Mi veliki ne znamo odpuščati, — ne pozabljamo!

Ali zaobljubila sem si ono popoldne: kadarkoli bom nepravična, moja mala, vselej pridem k tebi in ti porečem: »Odpusti mi!«

O ti moja zlata, ljubljena, odpuščaj mi, prosim te, vselej tako rada, iz vsega srca, popolnoma in brez pridržka, kakor si mi zdaj, tudi ko boš že velika in ko tvoja duša ne bo več tako mehka in zaupljiva! —

V.

Utrujen je sedel mladi učitelj pri svoji mizi. Utrujen in zmučen je bil od tega suhega, vročega leta, ki je leglo po vseh poljih in ravninah naokrog. Vse je bilo velo, utrujeno, zaspano in leno. Tiho je ždela vas v plitki dolini kakor nema, medla starka ob potu. Samo muhe in mušice so plesale v velikih rojih okrog hiš. In tudi v šoli so brenčale, kjer je bil zrak še bolj dušljiv in vroč nego zunaj.

Učitelj je povzdignil glas, da se iznebi te mučne toposti, ki mu je mrtvičila vse ude in vse bitje njegovo. Zaspano in brez zanimanja so ga poslušali otroci. In še nikdar se mu niso zdeli njih obrazi tako neumni in brez vse inteligence kakor danes. Tihi so bili in mirni in samo njegov glas je nekako tuje in preživahno donel

po sobi in odhajal venkaj v prazno, pusto vas. Vse te oči, ki so štrlele vanj, so se mu zazdele mrtve in kakor steklene. Nič ni živelo, nič se ni zazibalo v njih, bile so kakor slepa okna opuščenih hiš.

»Kaj nimajo duš!« si je mislil. »Čemu vse to? Čemu se mučim in jim govorim! Saj je vse smešno in brezuspešno!«

Obmolknil je in zdaj se ga je utrujenost še bolj pollaščala, taka topa utrujenost, brez misli, neprijetna in težka. Iz vseh teh topih oči je prihajala, zoprna in dušeča.

In mislil je, da ni utrujen samo od danes. Od celega leta je utrujen, odkar je prišel jeseni sem, mlad, čvrst in poln sanj o svojem poklicu.

»Vse te mlade duše se bodo budile pod mojimi rokami. Rahlo, rahlo se jih bom dotikal in cvetle bodo bogato!«

To je mislil, ko je prišel v ta kraj, v ta zapuščeni, surovi kraj, kjer ni duš, ker so že vse pomendrane, bolne in ubite. Mrtve so in zastonj jih budiš.

Sejal je vso jesen in vso zimo, in zdaj v letu se ne zlati niti eden klas. Niti ene od teh mnogih oči ga ne gledajo toplo in pazljivo, niti ene ga ne poslušajo z zanimanjem. In vse, kar znajo, kar jih je naučil s trdom, vse je brez duše, trdo in hladno, kakor kadar naučiš kaj papigo ali škorca ali drugo žival.

Postal je žalosten. Žal mu je bilo teh mnogih izgubljenih dni, žal mu je bilo svojih praznih sanj, žal mu je bilo teh otrok, topih, lenih, brez duš in brez inteligence.

Hkratu se je spomnil, da je njegova dolžnost, da jim pripoveduje, da jih uči. Dolžnost!

In zopet je začel.

»Poslušajte!«

Vzdramili so se malo in on jim je pripovedoval o konju. Trudil se je, da bi bilo njegovo pripovedovanje zanimivo, vpletel je smešnico vmes, da bi se otroci zasmeli in ga poslušali bolj pazljivo. Ali niti zasmeli se niso.

In resignirano je nadaljeval svoje pripovedovanje.

»Konj je pametna žival, zelo pametna žival. Svoj hlev pozna in vsa pota, po katerih je kdaj hodil. Sam najde domov, sam se ogne, ako voznik ne pazi ali spi, in mnogo več nesreč bi se zgodilo, ako bi konj ne bil tako pameten kakor je.«

Pripovedoval je, ali otroci so spali z odprtimi očmi.

In naenkrat ga je razjezilo, da so otroci tako topi. Udaril je z ravnilom po mizi.

»Ne spite! Prebudite se!«

Začel jih je izpraševati, kar po vrsti, od prve klopi.

»Kaj sem pripovedoval?«

Nekateri so molčali, drugi so odgovarjali nerodno in zmedeno.

Bil je že ves zmučen od njih toposti. Poklical je najpametnejšega od vseh, ki se vsaj bal ni in je govoril, če je kaj vedel.

Odgovarjal mu je dovolj povoljno.

»Poznaš ti konja?«

»Kaj bi ga ne; saj ga imamo doma.«

»In je pameten?«

»Pameten. Vsak teden, kadar gremo v trg, nas pripelje sam domov. Vse tri, mene in očeta in mater.«

»Kako to, saj ga oče vodijo?«

»I seve! V krčmo gremo, pa se ga malo napijemo. V trgu je žganje za en krajcar ceneje pri fraklju nego v naši vasi. In oče pravijo: Pijmo ga, saj je ceno in za zdravje je! Na potu domov pa se uležemo na vozu in zaspimo, naš belec nas že sam pripelje v vas!«

»Sedi!« mu je rekel učitelj in težko je izgovoril to besedo, kajti v grlu ga je dušilo.

Ali naj pove šoli, da je žganje škodljivo, da je pijančevanje grdo in gnusno? Iz početka jim je še pripovedoval take reči, zdaj pa že dolgo ne več. Vsa vas pije, vsa župa, ves kraj. Ženske pijejo in otroci.

»V nedeljo sem bil pa pijan!« se bahajo med seboj in ponosni so — pijani so bili otroci in odrasli.

Utrujen in zmučen je bil mladi učitelj, ki je imel toliko smelih in lepih sanj jeseni. Zmučen je bil od teh dolgih mesecev, ko je budil te mlade, zastrupljene in tope duše. Ali nihče več jih ne prebudi, mrtve so, zadušene so bile v kali.

In videl jih je vse te tope in lene otroke, ki so sedeli pred njim, videl jih je velike in odrasle, in vsi so bili slabi ljudje, pijanci, ljudje z gnilimi telesi, neumni in omejeni, brez duš in brez zdravja.

Zunaj je ležalo leto, težko, dušeče in suho leto, ki pije vse soke iz rastlinja in ljudi. In sililo je v šolo in še globlje so se pogrezali otroci v svojo topost in vedno bolj se je pollaščala mladega učitelja lena in moreča resignacija. In bilo mu je, kakor da ti vroči, dušeči dnevi nikoli ne minejo, da izpijejo in izsesajo vse soke iz vsega in tudi iz njega, da se nikoli več ne vrne dež in hlad in zdrava, sočna svežost.

Tiho je ždela vas v plitki dolini, težko je ležalo razpaljeno nebo nad krajem in v šoli so sedeli otroci in učitelj s praznimi, topimi očmi, mirni, tihi, brez misli, kakor uçarani.

